

EVANGÉLIKUS MŰHELYEK

FABINY TAMÁS

Veöreös Imre dolgozószobájában

Budapest, VIII. kerület. A Tisztviselőtelep széle kétarcú negyed. Egyik felől gesztenye- és platánfákkal szegélyezett csendes utcák, nyugodt villák – a másik felől lepusztult gyárak és szerelőcsarnokok. Békésen sétálgató öregek az egyik oldalon, haldokló iparnegyed a másikon. Ha balra indulsz, szolid polgári környezetet találsz, ha jobbra méész, a zsúfolt bérkaszárnya mellett a szubkultúra egyik profán szentélyéhez, a Fekete Lyukhoz érsz.

Különböző korok és kultúrák metszéspontjában áll a ház, ahol családjával él Veöreös Imre. Nyolcvanéves elmúlt, s nemcsak lelkészként szolgált, hanem mint szerkesztő, egyetemes főtitkár és lelkésznevelő intézeti igazgató is. Most azonban elsősorban a számos könyvet és tanulmányt jegyző biblikus teológus és esztéta műhelyét kívánom bemutatni.

A könyvekkel zsúfolt szoba falán festmények: a többnyire jogász végzettségű felmenők és családtagjaik portréi. Vendéglátóm részletesen elmondja az egyházi kapcsolódásokat: a dédapa az egyetemes egyház ügyésze, a dédapa testvére Székács József püspök felesége, azok lánya Győri Vilmos papköltő hitvese volt. Vagy ott az apa képe, aki győri ügyvédként a kolozsvári Nemzeti Színház felvidéki születésű színésznőjét vette el. („Édesanyámnak korábban a pesti Nemzeti Színházban is voltak vendégszereplései, de aztán férjhezmenetele után nem lehetett főállású színésznő: ez a győri közéletben elképzelhetetlen lett volna. De egész életében megőrizte szeretetét a színművészet iránt.”) Vendéglátóm aztán a családi címert mutatja: kardot tartó kezét ábrázol, amelyen egy török feje billeg. A nyolcadíziglieni felmenő, Veöreös-Kovács Lőrinc molnár volt Kemenessömjénben, a Dunántúl ősi evangélikus vidékén. Fiai részt vettek a török elleni háborúban, ezért kapott a család nemességet.

Tovább szemlélődöm a szobában. A fiókos szekrény tetején az egyik szobor: Pistike. („Négy éves kori kedves szobrom. Simogattam mindig, csak azon csodálkoztam, hogy lány ruhában van. Később tudtam meg, hogy falun szokás volt így öltöztetni a kislányokat.”) A szobor mellett fémtányér, benne kőzetek. A nagyobbik egy lávadarab az Etna tetejéről. („Alattam forró föld volt, sütötte a talpamat.”) A kisebbik egy kődarab a Magas-Tátrából. Éveken át csak az úgynevezett szocialista országokba volt szabad utaznia.

A falon függő és az asztalkákon álló kicsi képeket nézem. Fényképek és reprodukciók, amelyek képes meditációra nyújtanak lehetőséget. Egy Renoir kép. Egy fotó a győri Öregtemplom szőszékéről és oltáráról. („Mint kisfiú a leghátsó sorban ültem mindig apámmal. Amikor Ildikó lányom évekkal ezelőtt Győrött dolgozott, egészen véletlenül szinte ugyanoda ült le.”) Egy soproni fénykép: Templom utca, az evangélikus templom. Baloldalt a ház, ahol első éves korában ő lakott, később a felesége, aki szintén teológiát végzett. („Segédlelkészként szolgált, egészen 1985-ös nyugdíjba vonulásunkig. Kecskeméti tartózkodásunk idején, az 50-es években, különösen is jelentős munkát végzett.”) Egy kis képen a krakkói egyetem kapuja az akkor tizen-nyolc éves Hajnalkával, legkisebb lányával. („Neki ma négy gyermeke van és óvónő, Ildikó gyógyszerész, Enikő könyvtáros.”)

A könyvek mellett egyik kedves profsszorának, Podmaniczki Pálnak a képe. („Podi bácsi személyiségéből sugárzott hite és szelídsége. Rendkívüli ember volt, nemcsak missziói lelkülete és szédületes nyelvtudása miatt. Tanáraim közül egyedül ő hívta fel például Kierkegaardra a figyelmemet, jóllehet egészen más irányultságú volt. Felejthetetlenek a vele tett séták. Másodéves hallgató koromban sokat vívódtam a bibliakritikával kapcsolatos kérdések miatt. Ezért egyszer végigsétáltuk a Lővér-körtut. Tanulmányaim közben egyre jobban megértettem, hogy a teológiai munka hitébresztő fojlatat is. Csőtörtők esténként pedig – külföldi professzorok „szabad estéihez” hasonlóan – feljártunk hozzá beszélgetni. Egészen különböző személyek jöttünk ott össze: Groó Gyula, Koren Emil, vagy a két „pesti vagány”, Dezséry László és Kemény Péter. De nagyon sokat tanultam Karner Károlytól és idősebb Pröhle Károlytól is.”)

A polcokon számos művészeti album. A Csontváry-kötetbe egy fekete-fehér fénykép van belerakva: a Tarpatak völgyének fotója, az egyik turistaút során készült. Szicíliában járva, a görög színház romjainál is megkereste azt a nézőpontot, ahonnan Csontvári a művét festette. A falon egy Van Gogh reprodukció: az, Aratók című festmény, amely mindig hivatására emlékezteti: a kasza suhanására, a lépésről lépésre haladó szorgos munkára. Aztán Matisse, Picasso, Kassák, Chagall. És akiket különösen szeret: Rembrandt és Borsos Miklós. („Legújabb könyvem borítóján is egy Rembrandt-metszet látható Jézusról és az emmausi tanítványokról. Ezzel a választással is ki akartam fejezni, hogy az Újszövetség középpontjában a megfeszített és feltámadott Jézus Krisztus fénylik.”) Borsos *Visszanéztem félutamból* című könyve elkísérte itáliai és görögországi útjaira. 1964-től közel húsz éven át számos országban járt, többnyire egyedül, olykor lányaival. („Az utazás volt lényegében az egyetlen szenvedélyem.”) Valamennyi útjáról írásos beszámolót készített, amit – diáival együtt – a kőbányai gyülekezet szeretetvendégségein ismertetett.

Vendéglátóm a könyvekről és azoknak órá gyakorolt hatásáról beszél. Elmondja, miért volt fontos számára Széchényi Naplója vagy Thomas Mann valamelyik regénye; a teológus Zahrnt vagy Tillich egy-egy munkája. Némelyikben ott a német nyelvű beírás: ajándék. („Szívdobogtató felirat volt ez akkor a nyugati teológiai irodalomtól megfosztott lelkésznek!”) Pilinszky *Szög és olaj* című köteténél kicsit megáll, s felidézi azt az élményt, amint ezekkel a szokatlanul őszinte prózai remekművekkel találkozott. („A kőbányai emeleti erkélyünkön olvastam, s szíven ütött, ahogy ez a sajátos publicisztika szólt Istenről, Jézusról, magányról. Nyakcsigolya-meszesedés miatt a szakorvos legalább a fele munkámtól eltiltott. Letaglózott állapotomból fölemelt a *Szög és olaj* azon a forró nyári délutánon.”) Tekintetével így simogatja végig szinte valamennyi könyvét.

A könyvespolcnál böngészgetem a címeket. Itt a szépirodalom, ott a mitológia, amott a zenetudomány. És természetesen a teológia. A Luther-sorozat mellett öreg német könyvek: Újtestamentum 1758-ból, teljes Biblia 1780-ból. Lexikonok, kommentárok, prédikációskötetek. Két nagyon szeretett igehirdető: a svájci Lüthi és Túróczy püspök. Mellettük Kapi Béla könyvei. („Közvetlen munkatársa és teológiai tanácsadója voltam Győrben. Kérésére tanulmányterveket készítettem, a Belmissziói Munkaprogramot állítottam össze, püspöki körlevelei elvi részeit dolgoztam ki.”) A szisztematikuskok – Althaus, Elert, Bonhoeffer és mások – mellett praktikus teológusok könyvei. („Gyakorlati teológusnak is készültem. Erlangeni ösztöndíjas útra azért mentem, mert ott Trillhaas adott elő. Közvetve a többi professzortól is tanulhattam homiletikát, mert az egyetemi templomban sokat prédikáltak, és nagyon figyeltek igehirdetéseik hallgatóira.”) Thieliicke művei is fontosak számára, különösen is az az alapgondolata, hogy sokáig a világ kérdezte az egyházat, de most az egyház kell hogy kérdezze a világot. Külön kiemeli Bultmann könyveit, főleg a János-evangélium magyarázatát. („Ő volt nálunk a mumus, a teológia ördöge. Szakteológusaink küzdöttek ellene, de el kellett, hogy ismerjék: vérbeli exegéta. Nagyrabecsült tanárom, Karner Károly annak idején naprakészen írt tanulmányt Bultmann mitológiátlánítása ellen, de kommentárjában minden további nélkül átveszi számos véleményét.”)

Vendéglátóm elmondja, hogy az utóbbi hónapokban különösen is szívesen olvas régi prédikációkat. Igehirdetői szolgálatot már nem vállalhat, templomba sem tud elmenni, de a vasárnapi igére most is rendszeresen készül. („Erre szószék nélkül is szükségem van. Néha egy rövid, tízmondatos vázlatot meg is írok. Múlt vasárnap, míg a család istentiszteleten volt, elkészítettem az aznapi alapige vázlatát. Még az igehirdetés utáni éneket is kiválasztottam”) Karácsony ünnepén – mivel templomba nem mehetett – elővette fiatalkora nagy igehirdetőinek műveit, és azokból részleteket gépelt ki, családtagjai számára is.

Az ágy végében a falon Luther sekrestye-imádsága, az általa ugyancsak nagyon szeretett Szabó József veretes fordításában.

Tekintetem az íróasztalra téved. Rengeteg dosszié, köztük sok kézirat: elsárgult papírlapok és friss küldemények egyaránt. („Huszonhat éves koromban szerettem bele a nyomtatott betűbe, és szerkesztettem – amíg lehetett – az Új harangszót, a Lekipásztort, a Diakoniát és az Evangélikus Élet kulturális rovatát. Ott sorakoznak bekötve a *Lekipásztor* általam szerkesztett évfolyamai: 1947-51; aztán 1957. Közben elvették tőlem a szerkesztést, politikai okokból. A *Credo* estében úgy vállaltam szolgálatot, hogy tevékenyen részt kívánok venni a szerkesztésben, a kéziratokat átolvasom és tipográfiai segítséget nyújtok.”)

Az asztalon a magyar Biblia mellett ott a Nestle-féle görög Újszövetség is, amelynek segítségével gazdagabban kibomlik az ige jelentése. („Napi áhitatomon azért a magyar fordítást használom. Az evangélium anyanyelven hirdettessék. Hiányérzetem volt, amikor egy időben csak a német *Losungen*-t olvastam, de annak imádságait ma is használom.”) Fontos, hogy az énekeskönyv is karnyújtásnyi távolságra legyen, amely számára az egyháztörténeti múltat jelenti, az énekköltők és énekeik évszázadokat hidalnak át. Elmondja, hogy amikor nyugdíjba vonulása után végigjárta Budapest evangélikus istentiszteleteit, a prédikációk nem mindig ragadták el, de az énekekben soha nem csaldótt. Az íróasztalon állnak a kézikönyvek is: értelmező és nyelvi szótárak. („Ezek is a szerszámaim közé tartoznak. Horvát Jánossal, a híres irodalomtörténésszel együtt vallom, hogy minden szerszám annyit ér, amennyit a mester keze képes vele csinálni”)

Szolgálati naplóit egész lelkészi működése során vezette: milyen textusról tartott igehirdetést, bibliaórát, kit látogatott meg. Az irodalmi és művészeti naplóiban – jelenleg a tizenhatodiknál tart – évek és évtizedek múltán is vissza tud lapozni egy-egy naphoz, ahol ott a feljegyzés egy szép Füst Milán versről, egy tanulságos tv-műsorról, vagy éppen arról, hogy akkor hallgatta meg Penderecki Lukács-passióját.

A teológia és az irodalom mellett még a zene játszik különösen nagy szerepet életében. A könyvespolcok közé valóságos zenesarok ékelődik. („Ma már csak lemezen vagy rádióközvetítésben hallgathatok zenét, de régebben rendszeresen jártam az Erkel Színházba és a Zeneakadémiára. Ha fejlhallgatóval, sztereóban hallgatom a közvetítést, felidéződik bennem az, amikor a jobboldali erkély 3-4. sorában ültem...”)

A jobb oldali könyvszekrényen állnak, katonás rendben, a szolgálati vázlatok, szinte pályája legelejétől fogva. Javarészt gyorsírással, nyolcadív alakban. („Érettségi utáni nyáron autodidakta módon tanultam meg a gyorsírást. Ennek nemcsak egyetemista éveim alatt vettem hasznát, hanem minden készülésem során is. Olykor ugyanis olyan sebesen jönnek a gondolataim, hogy más módon fel sem tudnám jegyezni őket.”) Kérdezem, hogyan dolgozik. Elmondja, hogy a téma vagy a textus gyűrűzik, forog gondolataiban; ha valami hirtelen eszébe jut róla, azonnal lejegyzí. Olykor ledől a szobában álló díványra, és szabadjára engedi gondolatait. („Termékenyek a hajnali félórák. Felébredve jegyzetelni kezdek. Ekkor néha még gyorsírással is alig bírom követni a gondolatok özönlését. Ismételten eszembe jut a 127. zsoltár 2. verse: Szerelmesének álmában ad eleget az Úr.”)

Tovább kérdezem műhelymunkájáról. Elmondja, hogy különösen az első mondatot, a tengelyt keresi. Ez a megtalált első láncszem lesz esetleg a cím is. („Ha megvan a kiindulópont, a többi szinte már 'magától' perog, s itt természetesen Reményikkel együtt vallom, hogy ez a 'magától': a kegyelem. Ekkor már gyorsan fut a gombolyag, ezért kell a gyorsírás.”) Ha kész a pongyola fogalmazás, átolvasás után lehet csiszolgatni. Nem könnyű valamit beszúrni, kihagyni vagy átcsoportosítani, hiszen a láncszemek egymáshoz csatlakoznak. Mindez igehirdetésre való készülésre és esszéírássra egyaránt érvényes. Tanulmányok írásakor az összegyűjtött anyag rendezése és továbbágaztatása a következő lépés.

Miután végigvezetett műhelyén, az ablak felé fordul. Mindketten kitekintünk, nézzük a hulló faleveleket. („Nézd ezt az ablakot, Tamás. Járnai már keveset tudok, de itt végigélem az évszakok változását. Én, aki mindig a természet barátja voltam, nem tudok kimenni. De itt kaptam egy kis természetet. Télen a hó, tavasszal a rügyezés, nyáron a lombok, most az őszi kép. Szép ez így.”) A lombjait méltóságteljesen hullató fa mögött jól látni a Vajda Péter utcai templom keresztjét. Veöreös Imre közel harminc évig szolgált itt is. Tudom, szerette ezt a helyet, mert a szöszék alacsony, a hallgatóság közeli. Most, hogy megismerhettem műhelyét és szerszámait, fülemben cseng még egy mondata: „A szerszámok csak eszközök a legnagyobbnak érzett alkotófeladatomhoz, az igehirdetéshez.”